

Ryszard Hajduk

Trzy czy cztery podstawowe funkcje Kościoła? : pastoralnoteologiczny spór o koinonię

Studia Elbląskie 14, 97-114

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

TRZY CZY CZTERY PODSTAWOWE FUNKCJE KOŚCIOŁA? PASTORALNOTEOLOGICZNY SPÓR O KOINONIE

Słowa kluczowe: Kościół, podstawowe funkcje, koinonia, teologia pastoralna, eklezjologia

Key words: Church, basic functions, Koinonia, Pastoral Theology, Ecclesiology

Schlüsselworte: Kirche, Grundvollzüge, Koinonia, Pastoraltheologie, Ekklesiologie

Sobór Watykański II naucza o udziale wierzących w potrójnym urzędzie Chrystusa – kapłańskim, królewskim i prorockim¹. Nawiązuje w ten sposób do doktryny chrystologicznej, która w jakiś sposób była już obecna w Kościele starożytnym, a rozpowszechniła się najpierw dzięki Marcinowi Lutrowi (1483–1546), przy czym przypisuje on Chrystusowi podwójny urząd – Króla i Kapłana. Myśl tę następnie podejmuje i rozwija Jan Kalwin (1509–1564), który odwołując się do starotestamentowego zwyczaju namaszczenia osób pełniących urzędy proroka, króla i kapłana, proponuje przyjęcie *triplex munus Christi*. Na przełomie XVIII i XIX wieku nauka ta zostaje przejęta przez teologię katolicką, stając się podstawą dla wyodrębnienia trzech podstawowych funkcji Kościoła – martyrii (urząd prorocki), diakonii (urząd królewski) i liturgii (urząd kapłański)², do których tradycyjnie odwołuje się teologia pastoralna, będąca „nauką refleksją o codziennym wzrastaniu Kościoła, w mocy Ducha Świętego, w kontekście historii”³.

W okresie posoborowym wśród podstawowych funkcji Kościoła zaczyna pojawiać się koinonia – czasem jako jeden z elementów triady zastępujący diakonię

* Ks. dr hab. Ryszard Hajduk CSsR, prof. UWM w Olsztynie, Wydział Teologii.

¹ KK, nr 13, 20, 21.

² L. K a r r e r, *Grundvollzüge christlicher Praxis*, w: *Handbuch Praktische Theologie*, t. II. *Durchführungen*, H. Haslinger (red.), Mainz 1999, s. 380; W. P a n n e n b e r g, *Systematische Theologie*, t. II, Göttingen 2011, s. 492; H. M e i e r, *Calvins Lehre vom dreifachen Amt Christi (an Hand der Institutio von 1559 und des Genfer Katechismus von 1545) und ihre Rezeption bei exemplarischen Theologen der Gegenwart*, Norderstedt 2011, s. 2–9.

³ PDV nr 57.

байд літургією⁴, а часам як додаткова чвартя функція⁵. Jest to owoc refleksji pastoralnoteologicznej nad eklezjologią komunii i poszukiwania wynikających z niej praktycznych konsekwencji dla życia i działalności ludu Bożego.

Uznanie koinonii za czwartą podstawową funkcję jest przedmiotem sporu wśród teologów zajmujących się pastoralną działalnością Kościoła. Zwolennikom dodania koinonii do triady: martyria, diakonia, liturgia zarzuca się zbytnią koncentrację na wewnętrznym życiu Kościoła⁶, przecenienie znaczenia jego struktury społeczno-instytucjonalnej⁷, brak konsekwencji w stosowaniu zasady chrystologicznej oraz sprowadzenie ostatecznego celu zbawczej misji Kościoła do jego funkcji⁸.

Niniejszy artykuł jest głosem w dyskusji o zasadności włączenia koinonii do podstawowych funkcji Kościoła. Próbuje on najpierw odpowiedzieć na pytanie, czym jest koinonia w świetle tradycji chrześcijańskiej i współczesnej doktryny katolickiej oraz ukazać pastoralnoteologiczne implikacje eklezjologii komunii. Zagadnienia te stanowią bazę dla uzasadnienia obecności koinonii wśród podstawowych funkcji Kościoła.

I. KOINONIA W POCZĄTKACH CHRZEŚCIJAŃSTWA I WE WSPÓŁCZESNEJ EKLEZJOLOGII

Od Soboru Watykańskiego II Kościół wykorzystuje termin koinonia/communio dla pełniejszego wyrażenia swojej istoty. Odwołuje się tym samym do Nowego Testamentu oraz do wczesnochrześcijańskiej tradycji, w świetle których koinonia polega na udziale człowieka w tym, co boskie oraz na budowaniu wspólnoty gromadzącej wierzących w Chrystusa. Termin ten podkreśla znaczenia wymiaru wertykalnego, jak i horyzontalnego w życiu Kościoła, którego zadaniem jest przekazywać ludziom zbawczą miłość Boga, aby wszyscy nią złączeni stanowili jeden lud Boży, jedno Ciało Chrystusa i jedną świątynię Ducha Świętego⁹.

1. Koinonia w świetle Nowego Testamentu

W Listach Pawłowych koinonia to zjednoczenie z Chrystusem (1 Kor 1,9), będące darem Ducha Świętego (2 Kor 13,13; Flp 2,1), które urzeczywistnia się poprzez uczestnictwo w Eucharystii (1 Kor 10,16–17) i znajduje wyraz w udziału

⁴ D. B o r o b i o, *Los ministerios en la comunidad*, Barcelona 1999, s. 82; M. R a s c h k e, *Kooperation und Vernetzung von Kirchengemeinden und kirchlichen Wohlfahrtsverbänden*, Norderstedt 2001, s. 50.

⁵ E. S c h u l z, *Koinonia. Sammlung der Zerstreuten*, w: *Das Handeln der Kirche in der Welt von heute. Ein pastoraltheologischer Grundriss*, Konferenz der Bayerischen Pastoraltheologen (red.), München 1994, s. 146.

⁶ S. K n o b l o c h, *Praktische Theologie. Ein Lehrbuch für Studium und Pastoral*, Freiburg i. B. 1996, s. 123.

⁷ L. K a r r e r, *Grundvollzüge christlicher Praxis*, art. cyt., s. 385.

⁸ W. P r z y g o d a, *Istota i posłannictwo Kościoła*, w: *Teologia pastoralna*, t. I, *Teologia pastoralna fundamentalna*, R. Kamiński (red.), Lublin 2000, s. 143.

⁹ KKK, nr 776.

le w cierpieniach Zbawiciela (Flp 3,10–11; 2 Kor 1,7)¹⁰. Koinonia z Chrystusem prowadzi do ustanowienia koinonii w wierze (Flm 6,17), czyli wspólnoty gromadzącej Jego uczniów. Oparciem dla niej jest koinonia w Ewangelii, polegająca na przyjmowaniu Dobrej Nowiny o zbawieniu i przekazywaniu jej dalej¹¹. Z kolei komunია zakorzeniona we wspólnym udziale w jednej Ewangelii musi być umacniana poprzez wymianę dóbr duchowych i materialnych (Gal 2,9; 6,6; 2 Kor 8–9; Rz 15,26; Flp 4,14–15)¹².

Koinonia w *Pierwszym Liście św. Jana* wskazuje na zjednoczenie z Bogiem, które dokonuje się dzięki przyjęciu prawdy o Jezusie Chrystusie i świadectwa Jego uczniów o Bogu miłości (1 J 1,1–7)¹³. Ci, którzy przyjmują Słowo życia, stają się uczestnikami komunii w wierze z wszystkimi wierzącymi we wcielonego Syna Bożego. Ta wspólnota wiary pozwala ludziom odnaleźć drogę do ostatecznego celu, którym jest komunია z Ojcem i Jego Synem, Jezusem Chrystusem¹⁴. Życie w koinonii z Bogiem i ludźmi posiada wymiar moralny, czyli domaga się trwania w prawdzie (1 J 1,8), czynienia sprawiedliwości i unikania grzechów (1 J 2,29–3,10) oraz praktykowania miłości braterskiej (1 J 4,7–5,13)¹⁵.

W *Dziejach Apostolskich* koinonia pojawia się obok trzech innych elementów opisujących życie pierwotnego Kościoła: nauka Apostołów, modlitwa i łamanie chleba (Dz 2,42). Pojęcie to użyte przez św. Łukasza nie jest jednoznaczne. Niektórzy dostrzegają w nim doskonałą wspólnotę religijną, będącą kontynuacją wspólnoty uczniów przebywających z Jezusem (Łk 8,1–3; J 12,4n; 13,29)¹⁶. Zdaniem innych teologów koinonia może być rozumiana jako wspólnota kultyczna, gromadząca się na Eucharystii¹⁷ albo wspólnota stołu, celebrująca ucztę miłości – agape¹⁸. Z kolei teolodzy łączący koinonię z nauką Apostołów mówią o jedności wiary, opartej na

¹⁰ K. Kertelge, *Koinonia und Einheit der Kirche nach dem Neuen Testament*, w: *Communio sanctorum. Einheit der Christen – Einheit der Kirche*, J. Schreiner, K. Wittstadt (red.), Würzburg 1988, s. 55.

¹¹ J. Hainz, *Koinonia*. „Kirche“ als Gemeinschaft bei Paulus, Regensburg 1982, s. 94.

¹² J. Hainz, *Gemeinschaft (koinovía) zwischen Paulus und Jerusalem (Gal 2,9f)*. Zum paulinischen Verständnis von der Einheit der Kirche, w: *Kontinuität und Einheit*, P.-G. Müller, W. Stenger (red.), Freiburg i. B. 1981, s. 39.

¹³ R.E. Brown, *The Community of the Beloved Disciple*, New York – Mahwah 1979, s. 60–61, 124–136; R.E. Brown, *An Introduction to the New Testament*, New York 1996, s. 384; J. Schattemann, *koinovía*, w: *Theologisches Begriffslexikon zum Neuen Testament*, L. Coenen, E. Beyreuther, H. Bietenhard (red.), Wuppertal 1979, s. 498.

¹⁴ S. Cipriani, *La chiesa come „comunione“ nel Nuovo Testamento*. „Presenza Pastorale“ 1971, z. 3, s. 164–165; R. Schnackenburg, *Die Einheit der Kirche unter dem Koinonia-Gedanken*, w: *Einheit der Kirche. Grundlegung im Neuen Testament*, F. Hahn, K. Kertelge, R. Schnackenburg (red.), Freiburg i. B. 1979, s. 64.

¹⁵ G. Panikula, *Koinonia in The New Testament. A Dynamic Expression of Christian Life*, Roma 1979, s. 131–140; Ph. Perkins, *Koinonia in 1 John 1:3–7. The Social Context of Division in the Johannine Letters*. „The Catholic Biblical Quarterly“ 1983 z. 4, s. 634–636.

¹⁶ J. Hamer, *L'Eglise est une communion*, Paris 1962, s. 178; J. Schattemann, *koinovía*, art. cyt., s. 497.

¹⁷ R. Schnackenburg, *Die Einheit der Kirche unter dem Koinonia-Gedanken*, art. cyt., s. 60; K. McDonnell, *Communion Ecclesiology and Baptism in the Spirit. Tertulian and the Early Church*. „Theological Studies“ 1988, z. 4, s. 674; R. Pesch, *Atti degli Apostoli*, Assisi 1992, s. 160.

¹⁸ J. Jeremias, *Die Abendmahlsworte Jesu*, Göttingen 1967, s. 113.

jednomyślnym przyłgnięciu chrześcijan do orędzia Ewangelii¹⁹. Ci z nich, którzy uważają koinonię za specyficzną i niezależną od innych czynność pierwszej gminy chrześcijańskiej, dostrzegają w niej spełniony wspólnie akt komunii (np. zbieranie darów na rzecz ubogich) albo akt komunikacji (np. dzielenie się dobrami duchowymi)²⁰. Koinonia przybierająca postać wspólnego i solidarnego dzielenia się dobrami z braćmi w wierze staje się podstawową regułą życia i znakiem rozpoznawczym Kościoła²¹. Te dwa aspekty komunii – duchowy i materialny – odzwierciedlają grecki ideał przyjaźni, wyrażony w znanym powszechnie w starożytności powiedzeniu: „Przyjaciele mają wszystko wspólne”²². Jednak to, co łączy chrześcijan, to nie tylko przyjaźń, ponieważ duchowym fundamentem jedności pierwszych chrześcijan jest ich wspólna wiara. Koinonia jest owocem Ducha Świętego, który uzdalnia wierzących do budowania jedności i życia w otwartości na innych²³. W tym kontekście koinonia w *Dziejach Apostolskich* staje się dla wierzących wezwaniem do udzielenia odpowiedzi na dar Ducha, tzn. do przyjęcia postaw i podjęcia działań służących budowaniu wspólnoty i realizacji jej apostołskiego powołania²⁴.

Koinonia to zjednoczenie z Bogiem, mające swoje odzwierciedlenie w życiu gminy kościelnej, która staje się wspólnotą uczniów Chrystusa. Więzy duchowe łączące chrześcijan prowadzą do nawiązania takich relacji braterskich, dzięki którym w życiu i działaniu Kościoła koinonia może stać się przedmiotem ludzkiego doświadczenia²⁵. Znajduje ona wyraz w braterskiej solidarności polegającej na udzielaniu braciom w wierze z tego, co się posiada²⁶, a także na wspólnym zmaganiu się z prześladowaniami i cierpieniem duchowym²⁷. Do istoty kościelnej *communio* na-

¹⁹ F. M u s s n e r, *Apostelgeschichte*, Würzburg 1988, s. 26; P. C. B o r i, *Koinonia. L'idea della comunione nell'ecclesiologia recente e nel Nuovo Testamento*, Brescia 1972, s. 102.

²⁰ M. M a n z a n e r a, *Koinonia en Hch 2,42. Notas sobre su interpretación y origen histórico-doctrinal*, „Estudios Eclesiásticos” 1977, z. 3, s. 311–313; E. H a e n c h e n, *The Acts of the Apostles. A Commentary*, Oxford 1982, s. 191.

²¹ K. K e r t e l g e, *Kerygma und Koinonia. Zur theologischen Bestimmung der Kirche des Urchristentums*, w: *Kontinuität und Einheit*, dz. cyt., s. 329–336; L. T. J o h n s o n, *The Acts of the Apostles*, Collegeville 1992, s. 58.

²² J. D u p o n t, *Nouvelles études sur les Acts des Apôtres*, Paris 1984, s. 301.

²³ P. K a r i a t l i s, *Church as Communion. The Gift and Goal of Koinonia*, Hindmarsh 2011, s. 75.

²⁴ R. S c h n a c k e n b u r g, *Die Einheit der Kirche unter dem Koinonia-Gedanken*, art. cyt., s. 61; G. P a n i k u l a m, *Koinonia in The New Testament*, dz. cyt., s. 6; A. D i M a r c o, *Koinonia – Communio in Flp 2,1*, „Laurentianum” 1980, z. 3, s. 400.

²⁵ J.-M. R. T i l l a r d, *La communion des saints*, „La Vie Spirituelle” 1965, z. 519, s. 274; R. S c h n a c k e n b u r g, *Die Einheit der Kirche unter dem Koinonia-Gedanken*, art. cyt., s. 91; A. G e o r g e, *La communion fraternelle des croyants dans les Epîtres de saint Paul*, „Lumière et Vie” 1967, z. 83, s. 6; J. M c D e r m o t t, *Królestwo Boże w Nowym Testamencie*, „Communio” 1986, z. 2, s. 31; L. B o f f, *La Trinidad, la sociedad y la liberación*, Madrid 1987, s. 161; R. K a r w a c k i, *Communio, CTh* 1989, z. 3, s. 36; U. K u h n k e, *Koinonia. Zur theologischen Rekonstruktion der Identität christlicher Gemeinde*, Düsseldorf 1992, s. 187; A. M i c h a l i k, *Kościół – wspólnota czy komunia?*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 1995/1996, t. XIV, s. 284.

²⁶ A. G e o r g e, *La communion fraternelle des croyants dans les Epîtres de saint Paul*, art. cyt., s. 7–8; J. M c D e r m o t t, M. M a n z a n e r a, *Nel Nuovo Testamento*, w: *Comunione e comunità. Koinônia*, M. Giustetti (red.), Casale Monferrato 1981, s. 31.

²⁷ P. C. B o r i, *Koinonia*, dz. cyt., s. 102–103; R. K a r w a c k i, *Communio*, art. cyt., s. 37; B.-D. d e L a S o u j e o l e, *Le sacrement de la communion. Essai d'écclésiologie fondamentale*, Fribourg Suisse – Paris 1998, s. 277.

leży miłość, która jest największym z darów Ducha Świętego (1 Kor 12,31–13,13), przyczyniających się do rozwoju wspólnot chrześcijańskich. Ona to sprawia, że życie braterskie wypełnia pokój, wzajemny szacunek i troska o potrzebujących. Praktykowanie koinonii czyni z wierzących rodzinę, w której panuje sprawiedliwość i życzliwość, umacnia się poczucie bliskości i przynależności oraz postawa służby²⁸.

2. Praktykowanie koinonii w epoce patrystycznej

Zgodnie z nauką Pisma Świętego Ojcowie Kościoła (Justyn, Ireneusz, Augustyn, Jan Chryzostom i inni) używają terminu koinonia zarówno w odniesieniu do wertykalnej relacji wierzących do Boga, jak i do kształtowania wspólnoty kościelnej na płaszczyźnie horyzontalnej. Koinonia to sposób istnienia i działania oraz podstawa budowania wspólnot chrześcijańskich²⁹. Ich życie oznacza komunię, której doświadczenie prowadzi do odkrycia Boga – Komunii Osób. Kościół, który jest „ikoną Boskiej Trójcy”, w swoich strukturach i posługach ma zadanie coraz pełniej stawać się obrazem *communio Trinitatis*³⁰.

Koinonia wskazuje na rzeczywisty udział wierzących w życiu Kościoła, obejmujący zarówno jego wymiar duchowy, jak i materialny. Kościół jest komunią dzięki zjednoczeniu wierzących z Chrystusem, z którym tworzą jedno Ciało. Z komunii z Chrystusem wynika równość pomiędzy ochrzczoneymi, gdyż wszyscy w taki sam sposób zostali zanurzeni w wodzie chrzcielnej³¹. Duchowa koinonia znajduje swój wyraz w relacjach wewnątrzkościelnych, a zwłaszcza w sprawowaniu Eucharystii³². Słowo to jest wykorzystywane jako synonim dobroczynności, jałmużny, braterskiej solidarności i wzajemnej miłości³³.

Koinonia/communio – czasem używana zamiennie albo w powiązaniu z takimi słowami, jak *pax*, *communicatio*, *societas*, *caritas*, *unitas* – wskazuje na jedność eklezjalną. *Communio* to więź jedności pomiędzy biskupami i wiernymi, pomiędzy samymi biskupami oraz samymi wiernymi, która się urzeczywistnia i wyraża w komunii eucharystycznej. Eucharystia jest nie tylko sakramentem uobecniającym

²⁸ L.A. Gallio, *Una chiesa al servizio degli uomini. Contributi per una ecclesiologia nella linea conciliare*, Torino 1982, s. 98; P.C. Bori, *Koinonia*, dz. cyt., s. 117; G. Lohfink, *Wie hat Jesus Gemeinde gewollt?*, Freiburg i. B. 1991, s. 53–62; H.-J. Klauk, *Volk Gottes und Leib Christi oder: Von der kommunikativen Kraft der Bilder*, w: *Wozu Kirche? Wozu Gemeinde? Kirchenvisionen*, G. Koch, J. Pretscher (red.), Würzburg 1994, s. 16.

²⁹ N. Wido, *Charakterystyczne cechy patrystycznej eklezjologii communio*, w: *Communio w chrześcijańskiej refleksji o Kościele*, A. Czaja, M. Marczewski (red.), Lublin 2004, s. 107.

³⁰ J.D. Zizoulas, *Being as Communion. Studies in Personhood and the Church*, New York 1985, s. 15-16.

³¹ J. Rigal, *L'ecclésiologie de communion. Son évolution historique et ses fondements*, Paris 1997, s. 99; G. Panikula, *Koinonia in The New Testament*, dz. cyt., s. 26.

³² K. McDonnell, *Communion Ecclesiology and Baptism in the Spirit. Tertulian and the Early Church*, „Theological Studies” 1988 z. 4, s. 676.

³³ D. Coffey, *The Holy Spirit as the Mutual Love of the Father and the Son*, „Theological Studies” 1990, z. 2, s. 198; H.J. Sieben, *Nei Padri della Chiesa*, w: *Comunione e comunità*, dz. cyt., s. 39; R. Karwacki, *Communicatio Spiritus Sancti. Pneumatologiczna interpretacja Kościoła jako Communio według dokumentów dialogu katolicko-luterańskiego na forum światowym*, Siedlce 1999, s. 42.

Chrystusa, ale również jednoczącym członków Kościoła. Gdy Kościół lokalny gromadzi się wokół ołtarza ze swym biskupem, komunია kościelna znajduje swój wyraz instytucjonalny i egzystencjalny³⁴.

W Kościele pierwotnym biskupi odwiedzali się nawzajem, wysyłali swoich delegatów do innych wspólnot oraz przesyłali do nich listy. Tego rodzaju praktyka miała istotne znaczenie z uwagi na herezje i konflikty we wspólnotach. Należało wówczas podtrzymywać wymianę poglądów oraz dbać o jedność w wyznawaniu wiary pomiędzy Kościołami rozwijającymi się w różnych zakątkach świata. Zawarte w listach pouczenia miały umocnić wspólnoty w wyznawaniu tej samej wiary i w posłuszeństwie biskupowi. Pielęgnowaniu kościelnej komunii służyła także komunikacja pomiędzy Kościołami, gdy biskupi powiadamiali się nawzajem o schizmie w jakiejś wspólnotcie³⁵.

Wyrazem komunii były listy zwanych *litterae communicatoriae* lub *litterae pacis*, pełniące rolę „kościelnych paszportów”³⁶. Były to listy polecające braci lub pełniących posługi w Kościele. Listy te pozwalały chrześcijanom uczestniczyć w Eucharystii poza swoją rodzimą wspólnotą oraz znaleźć schronienie w podróży. Gdy chrześcijanin udawał się w drogę, otrzymywał list podpisany przez biskupa, który obligował odwiedzaną przez niego wspólnotę do zapewnienia mu gościny i udzielenia koniecznej pomocy.

Widzialnym wyrazem koinonii była synodalna struktura pierwotnego Kościoła. Żaden z Kościołów lokalnych nie mógł być bowiem izolowany ani pozostawać w całkowitej niezależności od innych³⁷. Już od końca II wieku organizowane są spotkania biskupów, którzy zabiegają o pokój i zgodę we wspólnym zachowaniu pierwotnej tradycji. Jednym z wyrazów jedności było uzgodnienie daty świętowania Paschy, dzięki czemu wszyscy chrześcijanie mogli celebrować Zmartwychwstanie Pańskie równocześnie we wszystkich wspólnotach.

W pierwotnym chrześcijaństwie dokonuje się ewolucja w rozumieniu terminu koinonia od sposobu życia i działania wiernych w Kościele w kierunku określenia relacji występujących w jego strukturach instytucjonalnych. W aspekcie horyzontalnym wskazuje on na odniesienia występujące pomiędzy Kościołami lokalnymi, jak i pomiędzy wyznawcami Chrystusa. Komunია to sieć różnych powiązań, a także owoc wzajemnych relacji łączących członków wspólnoty kościelnej. Obejmuje ona życie społeczne, sakramentalne i duchowe oraz stanowi przestrzeń urzeczywistniania się Kościoła jako wspólnoty ludzi zjednoczonych z Bogiem i pomiędzy sobą³⁸.

³⁴ J. H a m e r, *L'Eglise est une communion*, dz. cyt., s. 180; L. H e r t l i n g, *Communio. Chiesa e papato nell'antichità cristiana*, Roma 1961, s. 5–29; G. G h i r l a n d a, *El derecho en la Iglesia misterio de comunión. Compendio de derecho eclesial*, Madrid 1992, s. 43; P. K a r i a t l i s, *Church as Communion*, dz. cyt., s. 84.

³⁵ J. R i g a l, *L'ecclésiologie de communion*, dz. cyt., s. 100–101; T. C z a p i g a, *Wspólnota lokalnego Kościoła i „jeden lud na całym świecie” gwarancją jedności Kościoła pierwszych wieków*, w: *Kościół – Communio. Jako podmiot i środowisko współczesnej katechezy*, A. Draguła (red.), Szczecin 2009, s. 40.

³⁶ Y. C o n g a r, *Sainte Eglise. Etudes et approches ecclésiologiques*, Paris 1963, s. 128; L. H e r t l i n g, *Communio*, dz. cyt., 32; R. K a r w a c k i, *Communicatio Spiritus Sancti*, dz. cyt., s. 44–45.

³⁷ P. K a r i a t l i s, *Church as Communion*, dz. cyt., s. 179.

³⁸ J. H a m e r, *L'Eglise est une communion*, dz. cyt., s. 189–191.

3. Koinonia/*communio* wiodącą ideą eklezjologiczną Soboru Watykańskiego II

Koinonia/*communio* jest naczelną ideą soborowej eklezjologii³⁹. W dokumentach Soboru Watykańskiego II *communio* stanowi tło dla wszystkich innych wypowiedzi⁴⁰ i pełni odąd kluczową rolę w dążeniu do wypracowania nowej eklezjologii katolickiej⁴¹. Sobór, który nie prezentuje systematycznie opracowanego traktatu o Kościele, ukazuje jego rzeczywistość w różnych aspektach z nadzieją, że w jak największym stopniu uda mu się odsłonić prawdę o Kościele, który i tak zawsze pozostanie niezgłębioną tajemnicą.

Communio to zjednoczenie z Bogiem przez Jezusa Chrystusa w Duchu Świętym, które dokonuje się w słowie Bożym i sakramentach⁴². Idea *communio* wyrasta z chrześcijańskiego zmysłu wspólnotowego i swoimi korzeniami sięga do Biblii, która nadaje jej bogate trynitarnie i eklezjologiczne znaczenie. Odnosi się ona przede wszystkim do wspólnoty z Bogiem przez Chrystusa w Duchu Świętym, która rzeczywistnia się poprzez udział wiernych w słowie Bożym i sakramentach, przy czym szczególna rola przypada Eucharystii, której celebracja oznacza i buduje wewnętrzną wspólnotę wszystkich wierzących w Kościele⁴³. Widzialny kształt Kościoła odpowiada jego podstawie i zasadzie życiowej, czyli tajemnicy Boga w Trójcy jedyne-

³⁹ II Nadzwyczajne Zgromadzenie Synodu Biskupów, *Ecclesia sub Verbo Dei mysteria Christi celebrans pro salute mundi*. Deklaracja posynodalna, Città del Vaticano 1985, II C, nr 1; F. B l a c h n i c k i, *Kościół jako wspólnota*, Lublin 1992, s. 7; W. K a s p e r, *Kirche als Communio. Überlegungen zur ekklesiologischen Leitidee des II Vatikanischen Konzils*, w: *Theologie und Kirche*, W. Kasper (red.), Mainz 1987, s. 273; P. W a l t e r, *Communio konkretnie: biskupi niemieccy o roli laikatu w Kościele i świecie*, „Communio” 1987 z. 3, s. 122; H. O. P e s c h, *Das Zweite Vatikanische Konzil. Vorgeschichte – Verlauf – Ergebnisse – Nachgeschichte*, Würzburg 1993, s. 186; H. J. P o t t m e y e r, *Kirche als Communio. Eine Reformidee aus unterschiedlichen Perspektiven*, „Stimmen der Zeit” 1992, z. 9, s. 580; H. D ö r i n g, *Die Communio-Ekklesiologie als Grundmodell und Chance der ökumenischen Theologie*, w: *Communio sanctorum*, dz. cyt., s. 440; J. R a t z i n g e r, *Kościół – ekumenizm – polityka (Kolekcja „Communio” t. V)*, Poznań – Warszawa 1990, s. 17; W. B e i n e r t, „Durch Christus werdet auch ihr im Geiste zur Wohnung Gottes erbaut” (*Eph 2,22*). *Indikative und Imperative römisch-katholischen Kirchenverständnisses*, w: *Mit der Kirche glauben*, W. Beinert, G. Gaßmann i in. (red.), Regensburg 1990, s. 57; J. M ü l l e r, *Das Mit- und Füreinander im Gottesvolk. Perspektiven einer Communiotheologie und ekklesiologie*, w: *Miteinander der Kirche sein. Idee und Praxis*, J. Müller, E.J. Birkenbeil (red.), München 1990, s. 50; B. B i e l a, *Ks. Franciszek Blachnicki – uwarunkowania jego poglądów teologiczno-pastoralnych*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 1992–1993, t. XXV/XXVI, s. 213; B. J. H i l b e r a t h, *Zwischen Vision und Wirklichkeit. Fragen nach dem Weg der Kirche*, Würzburg 1999, s. 25; C. F l o r i s t á n, *Teología práctica*, Salamanca 2002, s. 625.

⁴⁰ A. G r i l l m e i e r, *Kommentar zum I. Kapitel „Lumen Gentium”*, w: *Lexikon für Theologie und Kirche*, t. XII. *Das Zweite Vatikanische Konzil*, cz. I, H.S. Brechter, B. Häring i in. (red.), Freiburg i. B. 1966, s. 161; K. P. O s t a s z, *Lumen Gentium – Magna Charta katolickiej eklezjologii ma trzydzieści lat*, „Homo Dei” 1995, z. 4, s. 25; W. K a s p e r, *Anwege zur Communio-Ekklesiologie*, w: *Die Kirche Jesu Christi leben*, G. Augustin (red.), Freiburg i. B. 2010, s. 23.

⁴¹ H. J. P o t t m e y e r, *Kirche als Communio*, art. cyt., s. 580; J. L o s a d a, *Wspólnota w Kościele-Komunii*, „Communio” 1989, z. 3, s. 61.

⁴² ChL, nr 19.

⁴³ J. K o m o n c h a k, *Die theologische Diskussion*, „Concilium” 1986, z. 6, s. 446; Ch. O’D o n n e l l, *Communion – Koinônia*, w: *Ecclesia. A Theological Encyclopedia of the Church*, Ch. O’Donnell (red.), Collegeville 1996, s. 95; A. Z u b e r b i e r, *Od Ludu Bożego do komunii*, „Więź” 1995 z. 1, s. 105.

go, tajemnicy Chrystusa i tajemnicy Ducha Świętego, działającego we wspólnocie uczniów Chrystusa. Poprzez trwanie w komunii z Bogiem i budowanie jedności ludu Bożego Kościół osiąga swoją tożsamość⁴⁴.

W eklezjologii soborowej dokonane zostało przejście od koncepcji Kościoła jako *societas perfecta* do *communio*, która obejmuje również cielesny wymiar wspólnoty kościelnej i stanowi podstawę dla kształtowania jej struktur społecznych, określenia aktywnego udziału świeckich w posłannictwie ludu Bożego oraz formułowania zasad kościelno-prawnych⁴⁵. Kościół nie jest już tylko doskonałą instytucją, która służy przekazowi zbawienia, lecz *communio*, która nadaje kształt wewnątrzkościelnym relacjom i porusza wierzących do zbawczego działania w świecie. Jest to *communio* ludzkich podmiotów, które jednoczą się ze sobą oraz wspierają nawzajem w budowaniu wspólnoty Kościoła i w posłudze na rzecz przemiany świata w królestwo Boże⁴⁶.

W soborowym pojęciu *communio* znalazły miejsce wszystkie istotne atrybuty Kościoła, do których zaliczyć trzeba przede wszystkim nadprzyrodzone pochodzenie wspólnoty kościelnej (sakrament) i jej ściśle związane z historią ludzkości (lud Boży)⁴⁷. Kościół jako *communio* jest więc równocześnie nieprzeniknioną i dostrzegalną w świecie rzeczywistością. *Communio* łączy w sobie pierwiastek boski i ludzki, które w Kościele przenikają się nawzajem i stanowią nierozdzielalną jedność. Dzięki temu Kościół we wszystkich swych wymiarach jawi się jako wspólnota zbawienia, która przekazuje je światu, będąc równocześnie jego owocem⁴⁸.

Communio z Bogiem przyjmuje widzialną postać we wspólnocie wiary, nadziei i miłości, przez którą Chrystus komunikuje łaskę i prawdę wszystkim ludziom⁴⁹. Bóg posyła Kościół do ludzi, aby włączać ich w swoją boską komunie, gdyż zjednoczenie z Bogiem w Kościele jest ostatecznym celem człowieka, a także nadaje kierunek wszystkiemu, co istnieje⁵⁰. Jednocześnie wzywa ich do życia duchem *communio* we wspólnocie Kościoła tak, aby zjednoczenie ludzi z Bogiem znalazło swoje odzwierciedlenie w przestrzeni relacji międzyludzkich.

Eklezjologia komunii nie ogranicza się więc jedynie do opisanie istoty Kościoła, lecz inspiruje go do odnowy swego życia i działania. Akcentując osobową więź łączącą wierzących z Duchem Świętym, pomaga ożywić duchowość i życie modlitwy.

⁴⁴ KKK, nr 1325.

⁴⁵ H.O. P e s c h, *Das Zweite Vatikanische Konzil*, dz. cyt., s. 43; I. R i e d e l-S p a n g e n b e r g e r, *Die Communio als Strukturprinzip der Kirche und ihre Rezeption im CIC/1983*, „Trierer Theologische Zeitschrift” 1988, z. 3, s. 223.

⁴⁶ M. K e h l, *Die Kirche. Eine katholische Ekklesiologie*, Würzburg 1992, s. 76–77; J. R a t z i n g e r, *Kościół – ekumenizm – polityka*, art. cyt., s. 17.

⁴⁷ I. R i e d e l-S p a n g e n b e r g e r, *Die Communio als Strukturprinzip der Kirche und ihre Rezeption im CIC/1983*, art. cyt., s. 228; Ch. O’D o n n e l l, *Communio – Koinônia*, art. cyt., s. 95; P. W e h r l e, *Kirche als Communio – Anspruch und Wirklichkeit*, „Lebendige Seelsorge” 1991, z. 1, s. 58; F. B l a c h n i c k i, *Kościół jako wspólnota*, dz. cyt., s. 10.

⁴⁸ O. S a i e r, „*Communio*” in *der Lehre des Zweiten Vatikanischen Konzils. Eine rechtsbegriffliche Untersuchung*, München 1973, s. 41.

⁴⁹ KKK, nr 771.

⁵⁰ J.-M.R. T i l l a r d, *The Church*, w: *Commentary on The Catechism of the Catholic Church*, M.J. Walsh (red.), London 1994, s. 180; N. Q u a n g T h a n h, *La communion ecclésiale, une clé de lecture du catéchisme de l’Eglise Catholique*, Roma 1995, s. 51.

Dostrzega w Kościele przestrzeń dla spontanicznych inicjatyw inspirowanych przez Ducha Świętego, który obdarza każdego swoimi darami zgodnie ze swoim upodobaniem. Podkreślając wartość nieformalnych, spontanicznych, interpersonalnych relacji w Kościele, przyczynia się do ożywienia serdecznych braterskich odniesień, co stanowi centralną kwestię dla koncepcji Kościoła, zaprezentowanej w Nowym Testamencie i urzeczywistnianej w pierwszych wspólnotach chrześcijańskich⁵¹.

II. PRAKTYCZNY WYMIAR KOINONII

Biblia, historia wczesnego chrześcijaństwa oraz współczesna eklezjologia pokazują, że koinonia nie jest jedynie niedościgłym wzorem dla wierzących w Chrystusa, lecz ogarniającą ich rzeczywistością duchową i fizyczną, nadającą kształt ich życiu osobistemu i wspólnotowemu. Koinonia jest darem Bożym, który winien być wykorzystany przez chrześcijan w urzeczywistnianiu zbawczego posłannictwa ludu Bożego. W tym celu teologia pastoralna, zwana też eklezjologią egzystencjalną (K. Rahner) lub eklezjologią praktyczną (R. Pellitero) podejmuje refleksję nad znaczeniem koinonii dla działalności duszpasterskiej Kościoła. Koinonia jawi się wówczas jako model oraz zasada życia Kościoła oraz jedna z jego podstawowych funkcji.

1. Model i zasada życia Kościoła

Od początku chrześcijaństwa w nauce o Kościele pojawiają się obrazy, które zgodnie z patrystyczną zasadą *synkatabasis*⁵² mają zadanie przybliżyć ludziom prawdę o mistycznym Ciele Chrystusa. Wzorem takiego postępowania jest sam Jezus, który używa obrazowych analogii, aby przekazać ludziom naukę o królestwie Bożym. Obraz użyty w celu ugruntowania teoretycznego rozumienia rzeczywistości staje się modelem⁵³. „Model to obraz wykorzystany w sposób świadomy, prawie z matematyczną dokładnością. Jest opracowywany w sposób krytyczny i chce wyjaśnić teoretyczne znaczenie jakiejś rzeczywistości”⁵⁴.

Modele użyteczne w realizacji misji Kościoła to konkretne plany lub wzorce działania, które nadają kierunek aktywności pastoralnej⁵⁵. Są one przydatne w programowaniu działalności duszpasterskiej w sposób przemyślany i systematyczny, a także pozwalają na wypracowanie nowych koncepcji. Dla wszystkich zaangażo-

⁵¹ A. D u l l e s, *Models of the Church*, New York 1987, s. 59.

⁵² Język musi być dopasowany do sposobu percepcji i myślenia adresatów. Teologia musi „się unizyc”, aby na sposób ludzki przekazać treści nadprzyrodzone; por. F.M. W i l l a m, „*Kerygma*“ und die Denkformen der Gegenwart, w: *Verkündigung und Glaube*, Th. Filthaut, J.A. Jungmann (red.), Freiburg i. B. 1958, s. 143; A. O l i y n y k, *Συγκατάβασις τὸ φαινόμενον. Interpretacja reguł kaznodziejskich św. Jana Chryzostoma w pismach Anthony’ego Coniarisa jako przykład współczesnej homiletyki prawosławnej*, Kraków 2013, s. 109–113.

⁵³ R. H a j d u k, *Współczesne modele pastoralnej działalności Kościoła*, Olsztyn 2011, s. 22.

⁵⁴ J. M a r i n s y E q u i p o, *Modelos de Iglesia. CEB en America Latina*, Bogotá 1976, s. 40.

⁵⁵ J.A. R a m o s, *Teología pastoral*, Madrid 1995, s. 125; A. P r z y b e c k i, *Pojęcie modelu duszpasterstwa w teologii pastoralnej*, „Teologia Praktyczna” 2008, t. IX, s. 133.

wanych w posłannictwo Kościoła są źródłem inspiracji do stosowania w praktyce pastoralnej rozwiązań niekoniecznie nowych, ale zawsze adekwatnych do sytuacji⁵⁶.

Jednym z modeli pastoralnej działalności Kościoła jest *communio* określająca związek łączący wymiar horyzontalny życia wspólnot chrześcijańskich z jego wymiarem wertrykalnym⁵⁷. Model ten podkreśla rolę Ducha Świętego, który sprawia, że Kościół nie jest zbiorem jednostek, lecz wspólnotą opartą na wierze w Jezusa Chrystusa. Nawiązując do ideału nowotestamentowej koinonii, model *communio* kładzie nacisk na znaczenie wspólnot chrześcijańskich, w których powinna ucieleśniać się duchowa jedność członków Kościoła⁵⁸. Zwraca także uwagę na udział zarówno duchownych, jak i wiernych świeckich w budowaniu Kościoła zgodnie z ich osobistym powołaniem i otrzymanymi od Boga charyzmatami. Realizacja modelu *communio* domaga się poszanowania takich wartości, jak „godność każdego człowieka, równość wszystkich ochrzczonych, ich podmiotowość we wspólnocie oraz odpowiedzialność za życie i posłannictwo Kościoła”⁵⁹.

Współczesna eklezjologia zwraca także uwagę na *communio* jako na zasadę życia Kościoła⁶⁰. Jej zadaniem jest określać styl funkcjonowania wspólnot chrześcijańskich oraz nadawać kształt odniesieniom międzyosobowym w Kościele. Zasada *communio* służy urzeczywistnieniu chrześcijańskiej *agape*, znajdującej wyraz w braterskiej otwartości i solidarności. Jej zastosowanie prowadzi do umocnienia jedności wierzących w Chrystusa, a Kościół czyni przestrzenią, w której człowiek może spełnić swoje najgłębsze pragnienia, zmierzając we wspólnocie ku pełni swojego osobowego rozwoju oraz odnajdując w niej prawdę i autentyczne wartości⁶¹.

2. Włączenie koinonii do podstawowych funkcji Kościoła

Kościół kontynuuje Boże dzieło zbawienia, służąc transformacji ludzkiej społeczności zgodnie z ideałem obiecanego królestwa Bożego, w którym na końcu czasów w sposób doskonały urzeczywistni się *communio* na wzór osobowej komunii Ojca, Syna i Ducha Świętego⁶². Choć królestwo Boże jest ostatecznie darem Stwórcy⁶³, to jednak Kościół wychodzi naprzeciw Bogu prawdy, miłości i dobra,

⁵⁶ C. Floristán, *Teología práctica*, dz. cyt., s. 232.

⁵⁷ A. Dulles, *Models of the Church*, dz. cyt., s. 47–62; C. Floristán, *Teología práctica*, dz. cyt., s. 233; J. Marinsy Equipo, *Modelos de Iglesia*, dz. cyt., s. 66–69.

⁵⁸ B. Gherardini, *La Chiesa – mistero e servizio*, Roma 1988, s. 128; H. Ritt, *Neutestamentliche Kirchenbilder*, w: *Kirchenbilder, Kirchengvisionen*, W. Beinert (red.), Regensburg 1995, s. 52.

⁵⁹ R. Hajduk, *Współczesne modele pastoralnej działalności Kościoła*, dz. cyt., s. 301.

⁶⁰ P. Fransen, *Die kirchliche Communio, ein Lebensprinzip*, w: *Kirche im Wandel. Eine kritische Zwischenbilanz nach dem Zweiten Vatikanum*, G. Alberigo, Y. Congar, H.J. Pottmeyer (red.), Düsseldorf 1982, s. 175; P. Byeng-HunLim, *Leben aus der Communio mit Gott und untereinander. Zur ekklesiologischen und praktischen Bedeutung des Communio-Prinzips für eine evangelisierende Pastoral*, Würzburg 1991, s. 59.

⁶¹ P. Fransen, *Die kirchliche Communio, ein Lebensprinzip*, art. cyt., s. 187.

⁶² J. Zizioulas, *L'Eglise comme communion*, „La Documentation Catholique” 1993 nr 2079, s. 823; M.G. Lawler, Th.J. Shanahan, *Church. A Spirited Communion*, Collegeville 1995, s. 29; A. Dulles, *Models of the Church*, dz. cyt., s. 98–99.

⁶³ SpS, nr 35.

głosząc światu Ewangelię (martyria), służąc potrzebującym i ubogim (diakonia), uwielbiając Boga przez modlitwę (liturgia) oraz jednocząc ludzi we wspólnotę (koinonia)⁶⁴. W perspektywie pastoralnej działalności Kościoła koinonia jest nie tylko modelem i zasadą jego aktywności, lecz także od przełomu lat 70. i 80. XX w. jedną z jego podstawowych funkcji, która pojawiła się obok diakonii, martyrii i liturgii jako owoc refleksji nad praktycznoteologicznym znaczeniem eklezjologii komunii⁶⁵.

W kontekście urzeczywistniania się Kościoła koinonia rozumiana jest czasem jako służba na rzecz jedności, obejmująca także to wszystko, co zawiera się w liturgii. Bywa też utożsamiana z diakonią, gdy kierowanie wspólnotą zaliczane jest do porządku charytatywno-społecznego oraz gdy jest uważana za pierwotną formę diakonii⁶⁶. Ostatecznie jednak koinonia staje się czwartą funkcją Kościoła dzięki rozróżnieniu pomiędzy posługą na rzecz potrzebujących (diakonia), a troską o wspólnotę braterską⁶⁷. Posługa na rzecz jedności Kościoła nie jest tożsama z jego zaangażowaniem społecznym, które nie może być podporządkowane wewnętrznym potrzebom Kościoła. Koinonia to wewnątrzkościelne braterstwo albo miłość braterska rozumiana jako przyjaźń łącząca braci należących do tej samej wspólnoty (por. Dz 2,42).

Koinonia jest funkcją Kościoła, obejmującą działania, dzięki którym wierzący urzeczywistniają swoją jedność jako wspólnota chrześcijan we wszystkich jej przejawach (parafie, grupy, zebrania itd.). Koinonia nadaje kształt sprawowaniu władzy we wspólnotach, a także posłudze reprezentowania oraz jednoczenia wierzących i wspólnot. Dzięki trosce o jedność członków Kościoła powstaje gotowa służyć światu wspólnota, która karmi się Ewangelią i wychwala Boga za dar zbawienia w oczekiwaniu na osiągnięcie jego pełni w przyszłości⁶⁸. Umocnieniu więzi wspólnotowych towarzyszy krytyczny stosunek do całego społeczeństwa, jak i do

⁶⁴ J. A. v a n d e r V e n, *Vragen voor een empirische ecclesiology*, w: *Theologie en kerkvernieuwing*, A.G. Weiler, G.A.M. Beekelaar (red.), Baarn 1984, s. 65; R. Z e r f a s s, *Lebensnerv Caritas*, Freiburg i. B. 1992, s. 86; D. W i e d e r k e h r, *Grundvollzüge christlicher Gemeinde*, w: *Handbuch der praktischen Gemeindefarbeit*, L. Karrer (red.), Freiburg i. B. 1990, s. 14; M. S c h e i d l e r, *Christliche Communio und kommunikatives Handeln. Eine Leitperspektive für die Schule*, Altenberge 1993, s. 257–258; R. Z e r f a s s, *Die kirchlichen Grundvollzüge – im Horizont der Gottesherrschaft*, w: *Das Handeln der Kirche in der Welt von heute*, dz. cyt., s. 34–36; L. K a r r e r, *Wir sind wirklich das Volk Gottes! Auf dem Weg zu einer geschwisterlichen Kirche*, Freiburg Schweiz 1994, s. 44–45; S. K n o b l o c h, *Praktische Theologie*, dz. cyt., 1996, s. 328; P.F. S c h m i d, *Im Anfang ist Gemeinschaft. Personzentrierte Gruppenarbeit in Seelsorge und Praktischer Theologie*, Stuttgart 1998, s. 93.

⁶⁵ D. B o r o b i o, *Los ministerios en la comunidad*, dz. cyt., s. 83; L. K a r r e r, *Grundvollzüge christlicher Praxis*, art. cyt., s. 381; E. S c h u l z, *Koinonia. Sammlung der Zerstreuten*, art. cyt., s. 146.

⁶⁶ D. B o r o b i o, *Los ministerios en la comunidad*, dz. cyt., s. 83–84; M. R a s c h k e, *Kooperation und Vernetzung von Kirchengemeinden und kirchlichen Wohlfahrtsverbänden*, Norderstedt 2001, s. 50.

⁶⁷ D. W i e d e r k e h r, *Die Pfarrei als Raum diakonischen Wirkens. Eine empirische Untersuchung zu den Möglichkeiten und Grenzen der Pfarreidiakonie im Kanton Zürich*, Fribourg 2008, s. 73.

⁶⁸ H. H a s l i n g e r, *Diakonie. Grundlagen für die soziale Arbeit der Kirche*, Paderborn 2009, s. 167; D. W i e d e r k e h r, *Grundvollzüge christlicher Gemeinde*, art. cyt., s. 34.

świeckich form organizacyjnych włączanych w sposób nieprzemysłany w struktury kościelne⁶⁹.

Podstawowe funkcje Kościoła są ze sobą wzajemnie powiązane, a każda z nich jest niezbędna, aby zbawcza misja Jezusa mogła być kontynuowana w historii⁷⁰. Jedna przenika drugą na zasadzie perychorezy (przenikania się), wzajemnie się umacniając i uzupełniając⁷¹. Gdy bowiem „Kościół głosi słowo Boże (martyria), wzmacnia również jedność wśród tych, którzy z wiarą przyjmują Ewangelię (koinonia). Podobnie gdy Kościół spełnia «uczynki miłosierdzia wobec duszy i ciała», a więc pełni posługę charytatywną, by uczynić zadość ludzkim potrzebom materialnym i społecznym (diakonia), daje wyraz braterskiej solidarności i przyczynia się do budowania Kościoła jako wspólnoty zbawienia, w której ludzie dostępują uzdrowienia (koinonia). Również wówczas, kiedy Kościół wyznaje wiarę w Boga i wysławia Jego miłosierdzie (liturgia), wyraża i umacnia jedność tych, których Bóg powołał do udziału w swoim boskim życiu (koinonia). Każdy przejaw troski o ducha braterstwa w Kościele (koinonia) jest równocześnie zaproszeniem do wzajemnej służby (diakonia), proklamacją Ewangelii, która zaprasza do wspólnoty z Bogiem i braćmi (martyria) oraz wyrazem czci oddawanej Bogu, który pragnie, aby Jego dzieci żyły i wielbiły Go w jedności (liturgia)»⁷².

Wśród teologów występuje spór o hierarchię podstawowych funkcji Kościoła, a przy tym także o relację koinonii do diakonii, martyrii i liturgii. Pierwszeństwo przypisywane jest na ogół diakonii, która najlepiej ukazuje sens istnienia Kościoła⁷³ albo też martyrii i diakonii traktowanych jako dwa filary misji Kościoła⁷⁴. Zdarza się również, że kwestionowana jest przynależność koinonii do podstawowych funkcji Kościoła. Pojawiają się wówczas sugestie, by potraktować ją jako cel działalności pastoralnej lub jako podstawę urzeczywistniania diakonii, martyrii i liturgii⁷⁵. Wspólnota nie może bowiem zajmować się sama sobą, ponieważ jest przestrzenią, w której ludzie odkrywają stojące przed nimi zadania i uczestniczą w żywej ko-

⁶⁹ R. Z e r f a s s, *Die kirchlichen Grundvollzüge – im Horizont der Gottesherrschaft*, art. cyt., s. 35.

⁷⁰ R. Z e r f a s s, *Predigt und Gemeinde*, „Trierer Theologische Zeitschrift” 1983 z. 2, s. 95; D. S ö l l e, *Thinking about God. An Introduction to Theology*, London – Philadelphia 1990, s. 141; O. F u c h s, *Heilen und befreien. Der Dienst am Nächsten als Ernstfall von Kirche und Pastoral*, Düsseldorf 1990, s. 209.

⁷¹ J. A. v a n d e r V e n, *Vragen voor een empirische ecclesiologie*, art. cyt., s. 80; D. W i e d e r k e h r, *Grundvollzüge christlicher Gemeinde*, art. cyt., s. 14; C. F l o r i s t á n, *Comunhão*, w: *Dicionário de Pastoral*, C. Floristán, J.J. Tamayo, J. de la Torre, A. Hortelano (red.), Porto 1990, s. 101; R. A. S i e b e n r o c k, *Diakonia, Liturgia, Martyria, Koinonia. Grunddimensionen christlicher und kirchlicher Existenz als Ausdruck der Kirche als universalem Sakrament des Heils*, w: *Einführung in die Theologie der Pastoral. Ein Lehrbuch für Studierende, Lehrer und kirchliche Mitarbeiter*, J. Först, H.-G. Schöttler (red.), Berlin 2012, s. 54.

⁷² R. H a j d u k, *Kształtowanie relacji międzysobowych w Kościele jako communio fidelium*, Kraków 2000, s. 152.

⁷³ S. K n o b l o c h, *Praktische Theologie*, dz. cyt., s. 329; G. S t o l t e n b e r g, *Ekklesio-genese*, w: *Mystagogische Seelsorge. Eine lebensgeschichtlich orientierte Pastoral*, S. Knobloch, H. Haslinger (red.), Mainz 1991, s. 81–82.

⁷⁴ O. F u c h s, *Heilen und befreien*, dz. cyt., s. 209.

⁷⁵ L. K a r r e r, *Grundvollzüge christlicher Praxis*, art. cyt., s. 385; P. F. S c h m i d, *Im Anfang ist Gemeinschaft. Personzentrierte Gruppenarbeit in Seelsorge und Praktischer Theologie*, Stuttgart 1998, s. 96–97; W. P r z y g o d a, *Istota i posłannictwo Kościoła*, art. cyt., s. 143.

munikacji wspierającej ich zaangażowanie w zbawcze posłannictwo ludu Bożego. Nie można wtedy zredukować koinonii do jednej z funkcji, gdyż jej zadaniem jest integrować całą działalność Kościoła⁷⁶.

III. ZASADNOŚĆ OBECNOŚCI KOINONII WŚRÓD PODSTAWOWYCH FUNKCJI KOŚCIOŁA

Tajemnica Kościoła nie jest tylko przedmiotem wiedzy teologicznej, ale prawdą, która „winna wejść w samą praktykę życia, by wierni, zanim jeszcze wyrobią sobie jasno pojęcie o tej prawdzie, mogli ją poznać niejako doświadczalnie, w sposób odpowiadający ich naturze”⁷⁷. Tak dzieje się wówczas, gdy koinonia/*communio* staje się zasadą życia Kościoła lub modelem jego aktywności pastoralnej, poprzez którą umacnia swoją samoświadomość, a także ukazuje światu sens swego zbawczego posłannictwa w sposób dostosowany do kontekstu kulturowego.

Kościół istnieje zawsze jako rzeczywistość dynamiczna, urzeczywistniająca się w historii. Dlatego koinonia obejmująca całe życie Kościoła nie jest jedynie oczekującą na swe ostateczne wypełnienie duchową rzeczywistością, lecz posiada istotny wymiar praktyczny, nadając kształt odniesieniom instytucjonalnym, jak i relacjom międzysobowym we wspólnocie wierzących. Zgodnie z doktryną chrześcijańską koinonia – obok wymiaru eschatologicznego – ma także wymiar chrystologiczny (zjednoczenie z Chrystusem dzięki sakramentom), eklezjologiczny (jedność we wspólnocie wierzących) oraz eklezjalnopraktyczny (solidarność ekonomiczna, współdzielenie cierpień i współdziałanie w działalności duszpasterskiej)⁷⁸. Ten ostatni aspekt wyraźnie wskazuje na możliwość uznania koinonii za jedną z podstawowych funkcji Kościoła, dzięki której realizuje się i umacnia wewnętrznie wspólnota wierzących.

Opór przed uznaniem koinonii za jedną z podstawowych funkcji Kościoła wynika z przekonania, że jest ona raczej celem działania Kościoła niż sposobem jego urzeczywistniania się. Tymczasem zarówno z nauki biblijnej, jak i z doświadczenia pierwszych wieków chrześcijaństwa wynika, że od początku Boży dar komunii podlega operacjonalizacji, czyli przybiera postać konkretnego działania i może stać się przedmiotem ludzkiego doświadczenia. W świetle współczesnej eklezjologii koinonia pozostaje wprawdzie stale ideałem, który Kościół pragnie osiągnąć, ale jednocześnie jest ona także podstawą i źródłem jego zbawczego posłannictwa⁷⁹. Bez koinonii nie są bowiem możliwe sprawowanie Eucharystii⁸⁰, prowadzenie dzieła

⁷⁶ D. W i e d e r k e h r, *Grundvollzüge christlicher Gemeinde*, art. cyt., s. 34; H. H a s l i n g e r, *Diakonie*, dz. cyt., s. 171.

⁷⁷ ES, nr 37.

⁷⁸ C. B i s s o l i, *La comunità nella Bibbia*, w: *La comunità tra cultura e scienza. Il concetto della comunità nelle scienze umane*, G. Dalle Frotte (red.), Roma 1993, s. 153–154.

⁷⁹ ChL, nr 32.

⁸⁰ DE, nr 8; D. W. K r o u s e, *Concelebration*, w: *An Introductory Dictionary of Theology and Religious Studies*, O.O. Espín, J.B. Nickoloff (red.), Collegeville 2007, s. 26.

ewangelizacji⁸¹ i katechizacji⁸² oraz wiarygodna posługa dla dobra całej ludzkości⁸³. W tym kontekście można uznać koinonię za jedną z podstawowych funkcji Kościoła, które nawzajem przenikają się i wspierają w ich wypełnianiu⁸⁴. Martyria bowiem jest przyporządkowana ortodoksji, czyli autentycznemu wyznaniu wiary, a diakonia ortopraktycznemu kierowaniu się nią w życiu. Wiarę tę uczniowie Chrystusa celebrują w liturgii, która służy budowaniu wspólnoty wierzących *ad intra*. Wewnątrz swojej wspólnoty (koinonia) wierzący żyją tym, co głoszą światu (martyria) i co czynią na zewnątrz w sposób ortopraktyczny (diakonia). Dlatego koinonia – zgodnie nauką Nowego Testamentu – staje się diakonią w łonie wspólnoty wierzących, którą ożywia prawda Ewangelii i sprawowanie Pamiątki Pana. Dopiero tak urzeczywistniana koinonia czyni wiarygodnym ukierunkowane *ad extra*, ewangelizacyjne i charytatywne zaangażowanie wspólnoty.

W dokumentach soborowych dominuje wprawdzie podział związany z potrójnym urzędem Chrystusa – prorockim, królewskim i kapłańskim, to jednak co do podstawowych funkcji Kościoła nie ma pełnej jednoznaczności⁸⁵. Wymieniając zasadnicze funkcje prawowitych miejscowych zrzeżeń wiernych, Sobór mówi o głoszeniu słowa (martyria), sprawowaniu misterium Wieczery Pańskiej (*pars pro toto liturgii*) oraz o braterstwie, czyli o wspólnocie wierzących w Chrystusa (koinonia)⁸⁶. Nie ma zaś tutaj mowy o diakonii rozumianej jako służba dla dobra całej ludzkości. Z kolei w innym miejscu Sobór wylicza cztery podstawowe funkcje wspólnoty parafialnej: sprawowanie Eucharystii (*pars pro toto liturgii*), dawanie świadectwa (martyria), kształtowanie ducha wspólnoty (koinonia) oraz pełnienie uczynków miłości bliźniego i okazywanie pomocy potrzebującym (diakonia)⁸⁷.

Trójdzielny podział podstawowych funkcji Kościoła uzasadniany jest przede wszystkim kontynuacją zbawczej misji Jezusa Chrystusa. To samo można jednak także powiedzieć o poczwórnej koncepcji podstawowych funkcji Kościoła. Koinonia pojawia się wśród nich nie tylko dlatego, że została wymieniona przez św. Łukasza w *Dziejach Apostolskich* w jednym szeregu innymi „gestami” Kościoła, lecz również z tego powodu, że podobnie jak martyria, diakonia i liturgia odnosi się do Jezusowej praktyki królestwa Bożego. Koinonia jest bowiem kontynuacją działania Jezusa gromadzącego uczniów i formującego z nich wspólnotę. Dzielenie się

⁸¹ Conferenza Episcopale Italiana, *Evangelizzazione e testimonianza della carità*, Roma 1990, nr 27.

⁸² DOK, nr 75; K. Kirchhofer, *Gemeindekatechetische Animation: Dem Glauben „Seele” geben*, w: *Handbuch der praktischen Gemeindefarbeit*, dz. cyt., s. 118; C. Floristán, *Teología práctica*, dz. cyt., s. 480.

⁸³ N. Mette, *Gemeinde werden durch Diakonie*, w: *Handbuch der praktischen Gemeindefarbeit*, dz. cyt., s. 200; P.M. Zulehner, *Wie eine christliche Gemeinde wirken sollte*, w: *Wozu Kirche? Wozu Gemeinde?*, dz. cyt., s. 73.

⁸⁴ F. Senf, *Der Geist, die Hoffnung und die Kirche. Pneumatologie, Eschatologie, Ekklesiology*, Zürich 2009, s. 300.

⁸⁵ S. Knobloch, *Praktische Theologie*, dz. cyt., s. 314–316.

⁸⁶ KK, nr 26.

⁸⁷ PO, nr 6.

własnym życiem, czyli koinonia jest zawsze dla Jezusa i Jego praktyki królestwa Bożego kwestią centralną⁸⁸.

Siła argumentacji chrystologicznej za przyjęciem poczwórnego podziału na podstawowe funkcje Kościoła nie jest mniejsza niż w przypadku opowiedzenia się za potrójnym podziałem. *Triplex munus Christi* nie ma mocniejszego oparcia w słowie Bożym niż *quadruplex munus*. Jezus bowiem nie nazywa siebie w ewangeliach kapłanem. Czyni to dopiero *List do Hebrajczyków*, w którym Syn Boży porównany jest do Melchizedeka, króla Salemu i kapłana Boga Najwyższego (Hbr 7,1–28)⁸⁹. Sam Jezus mówi za to o sobie jako o pasterzu, którego misją jest nie tylko troska o bezpieczeństwo owiec, ale także o to, by „rozproszone dzieci Boże zgromadzić w jedno” (J 11,52; 10,16–17). Nazywa siebie także terapeutą (Mk 2,17; Łk 4,23; 13,32), przy czym zakres działania Chrystusa – Boskiego Lekarza pokrywa się z diakonią skierowaną ku wszystkim ludziom⁹⁰. Jezus jest bowiem Sługą królestwa Bożego. To Dobry Samarytanin przychodzący na ziemię, aby służyć, uzdrawiać, przebaczać i opatrywać ludzkie rany. Jego służba posunięta do złożenia ofiary z samego siebie dla ludziom życie i przywraca im zdrowie (1 P 2,24). Postulowanie uzupełniania trzech urzędów Chrystusa o posługę terapeutyczną nie uzasadnia zatem przekształcenia trójdzielnego podziału funkcji Kościoła w poczwórny⁹¹.

Włączenie koinonii do podstawowych funkcji Kościoła ma – obok chrystologicznego – uzasadnienie eklezjologiczne, gdyż taki układ odpowiada czterem podstawowym znamionom, czyli znakom rozpoznawczym Kościoła (*notae ecclesiae*)⁹². Kościół sam określa siebie jako „jeden, święty, powszechny i apostołski”⁹³. Cechy te to jego elementy konstytutywne, podczas gdy podstawowe funkcje to sposoby działania, dzięki którym poszczególne znamiona manifestują się w praktyce Kościoła. Dzięki realizowanym przez Kościół funkcjom wierzący mogą doświadczyć braterstwa we wspólnocie (jedność), dostępują usświęcenia w liturgii (świętość), otwierają się na cały świat w służbie dla dobra wszystkich ludzi (powszechność) i utwierdzają się w prawdziwej wierze poprzez wierny przekaz nauki pierwszych świadków Chrystusa (apostolskość).

Notae ecclesiae mają charakter statyczny, wyznaczając cele i punkty orientacyjne dla Kościoła. Jego podstawowe funkcje zaś to kategorie działania, pozwalające urzeczywistnić to, czym Kościół jest. Sięgają one do ortopraktycznej tradycji Ko-

⁸⁸ C. Floristán, *Comunione (Comunità)*, w: *Enciclopedia di Pastorale*, t. IV. *Servizio – Comunità*, B. Seveso, L. Pacomio (red.), Casale Monferrato 1992, s. 151; F. Seenn, *Der Geist, die Hoffnung und die Kirche*, dz. cyt., s. 296–297; D. Wiederkehr, *Die Pfarrei als Raum diakonischen Wirkens*, dz. cyt., s. 73; M. Raschke, *Kooperation und Vernetzung von Kirchengemeinden und kirchlichen Wohlfahrtsverbänden*, dz. cyt., s. 51.

⁸⁹ M.K. Jones, *Toward a Christology of Christ the High Priest*, Roma 2005, s. 61.

⁹⁰ A. Dullies, *Models of the Church*, dz. cyt., s. 92; R. Hajduk, *Współczesne modele pastoralnej działalności Kościoła*, dz. cyt., s. 119–121; F. Alvarez, *El Evangelio de la salud*, Madrid 1999, s. 21; R. Oberforcher, *Das Bild von Hirt und Herde im „Morgenland”*, w: *Im Zeichen des Hirten und des Lammes*, H.M. Stenger (red.), Innsbruck 2000, s. 63.

⁹¹ W. Przygoda, *Istota i posłannictwo Kościoła*, art. cyt., s. 142.

⁹² H. Haslinger, *Diakonie*, dz. cyt., s. 174; F. Seenn, *Der Geist, die Hoffnung und die Kirche*, dz. cyt., s. 302.

⁹³ KK, nr 8.

ścioła, który przekazuje wiarę kolejnym pokoleniom poprzez nauczanie, kult, służbę ubogim i życie wierzących.

Obecność koinonii wśród podstawowych funkcji Kościoła uzasadnia również specyfika podejmowanych w jej ramach działań, które wykraczają poza zakres martyrii, diakonii i liturgii. Koinonia wyraża się w miłości braterskiej rozumianej jako przyjaźń łącząca braci należących do tej samej wspólnoty⁹⁴. Jej urzeczywistnianie polega na solidarnym dzieleniu się dobrami oraz na ustanawianiu odniesień międzyosobowych, opartych na wierze w Boga, który wychodzi ludziom naprzeciw z pragnieniem nawiązania z nimi osobowych relacji. Koinonia znajduje także wyraz w komunikacji, która ma miejsce podczas codziennych międzyludzkich spotkań, rozmów i wspólnych przedsięwzięć. Jej praktykowanie przyczynia się od odkrywania i wykorzystania charyzmatów, których Bóg udzielił wierzącym dla budowania wspólnoty. Koinonia to działanie Kościoła, które jest skutkiem aktywności osób, a nie tylko urzędów i instytucji. Dzięki niej możliwe jest sprawowanie władzy w Kościele nie w stylu biurokratycznym, lecz w duchu braterstwa ożywianego tym samym dążeniem, które było w Chrystusie (Flp 2,5)⁹⁵. Kształtowane w duchu koinonii życie wspólnoty wierzących stanowi oparcie dla wiarygodnego przekazu Ewangelii, wolnego od ideologii praktykowania solidarności społecznej i jedno-myślnego oddawania chwały Bogu, który przez posługę Kościoła wzywa ludzi do udziału w swoim boskim życiu.

* * *

Kościół podejmujący działania służące budowaniu komunii wypełnia zleczone mu przez Odkupiciela zadanie gromadzenia wierzących we wspólnocie zbawienia, która sławi Boga za dar życia w obfitości, głosi światu Dobrą Nowinę o Jezusie Chrystusie oraz niesie pomoc zatrwożonym i pozbawionym nadziei. Skupiając się na swoim życiu wewnętrznym, Kościół nie tylko nie lekceważy swojego posłannictwa względem świata, ale okazuje dbałość o fundamenty swojej zbawczej misji i umacnia swoją wiarygodność. W trosce o kształt relacji międzyosobowych, jak i o poziom funkcjonowania urzędów i struktur wyraża się pragnienie wiernej kontynuacji dzieła Chrystusa oraz owocnej posługi dla zbawienia świata. Kościół zmierzający do pełnej *communio*, czyli zjednoczenia ludzi z Bogiem, dokłada wszelkich wysiłków, by żyć i działać zgodnie z koinonią, czyniąc z niej jedną ze swoich podstawowych funkcji.

Ani chrystologia, ani eklezjologia nie stawia przeszkód, by triadę – martyria, liturgia, diakonia – uzupełnić o koinonię. Co więcej, wydaje się, że słuszniejszą rzeczą jest wyprowadzić z *triplex munus Christi* – Prorok, Kapłan i Pasterz funkcje: martyria, liturgia i koinonia, gdyż zadaniem pasterza jest przede wszystkim posługa

⁹⁴ D. W i e d e r k e h r, *Die Pfarrei als Raum diakonischen Wirkens*, dz. cyt., s. 73.

⁹⁵ F.-X. D u r r w e l l, *L'Esprit Saint de Dieu*, Paris 1985, s. 81; C. F l o r i s t á n, *Comunione (Comunità)*, art. cyt., s. 152; M. B l a s b e r g - K u h n k e, *Das Miteinander in der Gemeinde*, w: *Handbuch der praktischen Gemeindefarbeit*, dz. cyt., s. 249.

jednoczenia oraz opieka nad trzodą, a więc chodzi w pierwszej kolejności o działania ukierunkowane na dobro wspólnoty⁹⁶.

Nie ma zatem żadnych racji, które dyskwalifikowałyby koinonię jako podstawową funkcję Kościoła. Dodanie jej do martyrii, liturgii i diakonii podkreśla troskę ludu Bożego o swoje życie wewnętrzne i swoją tożsamość. Im bardziej zaś wierzący umacniają swoją jedność z Chrystusem i łączące ich więzi braterskie, tym wyraźniej Kościół jawi się światu jako „znak i narzędzie wewnętrznego zjednoczenia z Bogiem i jedności całego rodzaju ludzkiego”⁹⁷.

THREE OR FOUR BASIC FUNCTIONS OF THE CHURCH? PASTORAL THEOLOGICAL CONTROVERSY OVER THE KOINONIA

SUMMARY

The doctrine of the three offices of Christ was initiated by the Protestant Reformation. Later it became the theological basis for the distinction of the three fundamental functions of the Church – martyria (the prophetic office), diakonia (the royal office) and leiturgia (the priestly office). In post-conciliar publications in Pastoral Theology, however, koinonia appeared among the “basic gestures” of the Church as an additional fourth function. This fact is the subject of dispute among theologians who do their research in the field of the Pastoral Theology. The addition of the koinonia to the triad: martyria, diakonia and leiturgia is criticized by some theologians as an excessive focus on the inner life of the Church, an overestimation of the importance of social and institutional structures, lack of consistency in the application of the principles of Christology and reduction of the salvific mission of the Church to one of her basic functions. However, pastoral reflection on the koinonia proves that neither Christology nor Ecclesiology is a hindrance to rating the koinonia among the basic functions of the Church. Adding the koinonia to the martyria, diakonia and leiturgia shows the concern of the Church for the lives of the faithful and their inner identity. The existence of the Christian communities, which are developing in the spirit of koinonia, is the basis for the reliable transmission of the Gospel, for a social solidarity free from any ideology and for a unanimous adoration of God who sends the Church to introduce all people into communion with Him and to participate in His divine life.

⁹⁶ W. Kasper, *Die Heilssendung der Kirche in der Gegenwart*, Mainz 1970, s. 83.

⁹⁷ KK, nr 1.

DREI ODER VIER GRUNDVOLLZÜGE DER KIRCHE? PASTORALTHEOLOGISCHER STREIT UM DIE KOINONIA

ZUSAMMENFASSUNG

Die in der protestantischen Umwelt initiierte Lehre von den drei Ämtern Christi wurde zur Grundlage der Unterscheidung der drei Grundvollzüge der Kirche – Martyria (das prophetische Amt), Diakonia (das königliche Amt) und Liturgia (das priesterliche Amt). In den postkonziliaren pastoraltheologischen Veröffentlichungen taucht jedoch Koinonia unter den „Grundgesten“ der Kirche als zusätzlicher vierter Vollzug auf. Diese Tatsache ist der Gegenstand des Streits unter den Theologen, die im Bereich der Pastoraltheologie ihre Forschungsarbeit leisten. Den Befürwortern der Ergänzung der Triade: Martyria, Diakonia, Liturgia um die Koinonia wird eine übermäßige Konzentration auf das innere Leben der Kirche, Überschätzung der Bedeutung der sozialen und institutionellen Strukturen, Mangel an Kohärenz bei der Anwendung des Grundsatzes der Christologie und Reduktion des Zieles der heilbringenden Sendung der Kirche zu einem ihrer Grundvollzüge vorgeworfen. Aus der theologischen Reflexion kommt jedoch heraus, dass weder die Christologie, noch die Ekklesiologie Barrieren darstellen, die die Koinonia nicht zu den Grundfunktionen der Kirche hätte zählen lassen. Ihre Einbeziehung in die Triade: Martyria, Diakonia, Liturgia hebt die Sorge des Volkes Gottes um ihr inneres Leben und ihre Identität hervor. Das im Geiste der Koinonia gestaltete Leben der Gemeinschaft der Gläubigen ist die Grundlage für eine zuverlässige Weitergabe des Evangeliums, für eine ideologiefreie zwischenmenschliche Solidarität und für ein einstimmiges Lob des dreieinigen Gottes, der durch den Dienst der Kirche die Menschen zur Teilhabe an seinem göttlichen Leben hineinführen will.